

Léčebné využití neurotrofinů v dětské populaci

Předneseno v rámci Akademie fyziologické regulační medicíny, 19-20. ledna 2013 Průhonice

MUDr. Miroslav Černý,
neurologicko-pediatrické
centrum, Brno

Nové poznatky a panoramatický způsob myšlení

Pokud bychom se chtěli dozvědět více o roli neurotrofinů při formování plasticity neuronů, a to na úrovni recentních znalostí, mohli bychom okamžitě s jejich studiem začít a nikdy neskončit... Přitom každá další uskutečněná studie nové poznatky nejen upřesňuje, ale (v některých případech) i jaksí rozostřuje. A tak, bon gré mal gré /volky nevolky/, přistupujeme k užívání neurotrofinů vyzbrojení (do jisté míry) neurofyziologickými údaji a je na nás, abychom vstoupili na půdu „banální“ životní empirie. Aby toto naše klinické zkoumání a

neurologické dysfunkce či strukturálního postižení mozku, mozkového kmene, ale i periferních nervů je proto v dětském věku povýšena, oproti postižení struktury již vyzrálého CNS u dospělých.

Plasticita neuronů

Neuroplasticita dětského, vyvíjejícího se mozku je procesem probíhající s větší dynamikou, než v dospělém mozku. Amplifikovanou právě o onen vývojový aspekt, umožňující hledat ontologicky další cesty, jak nahradit geneticky založenou nervovou dráhu-funkci. V dospělém CNS se jedná o změny dendritických funkcí, přetváření synapsí, růst a větvení axonů a dendritů (tzv. sprouting), synaptogenezi a neurogenezi.

Základ neuroplasticity spočívá v regulaci přepisu určitých genů (genová exprese). To znamená konverzi (přeměnu) genetické informace z DNA do RNA a následně tvorbou proteinu, jehož konečné množství odpovídá součinnosti všech následných kroků.

Nová vědecká zjištění očisťují dosud tradiční, totalizující myšlenkové konstrukce od tradování, spočívajícího v názorech (až absolutizujících) o privilegovaném významu neuronů, oproti funkci glie. Zarážejícími jsou i nová konstatování, že počet neuronů v mozečku je vyšší než činí jejich množství v mozkové kůře a-koneckonců-i skutečnost, že interneurony představují 97% všech nervových buněk. Tento fakt ozřejmuje jednoznačně větší význam funkce nad statickým modelem neuronové sítě. A myšlenkově odtud i větší možnosti k ovlivnění neurologických abnormit v dětském věku oproti situaci u dospělých. Fylogenetické konstatování, že u člověka je poměr neuronů k astrocytům nižší než například u hlístice (kmen mnohobuněčných organismů) je až překvapující. Víme rovněž, že náš organismus je vybaven deset

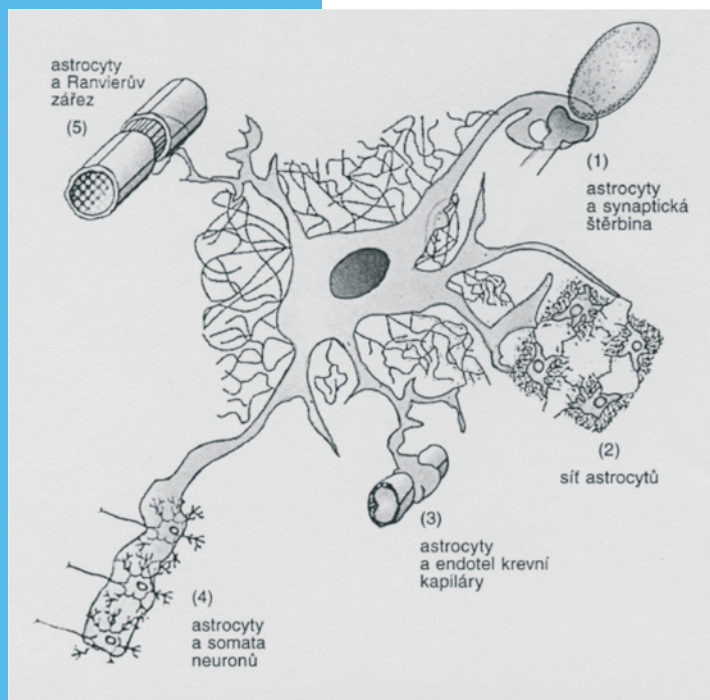
na dvanáctou antigenně specifickými receptory a již novorozenec je tak schopen rozeznat jakoukoliv chemickou strukturu. Rozšířením této skutečnosti na úroveň více makroskopickou nás může dovést k úvaze o tom, že nejen novorozenec, ale také plod je v kontaktu (nejen humorálním) s matkou, ale i okolím. Využití našeho common sense /zdravého rozumu/ nám tak umožňuje další (moderně vyjádřeno) vícedimenzionální pohled na vnitřní svět dítěte, a tím i na hledání dalších možností, jak s touto fysis /přirozeností/ dítěte komunikovat.

Následně dva obrázky znázorňují až intimní propojení astrocytů s dalšími strukturami CNS (1. obrázek) a rovněž velmi variabilní kontakty (chemické i elektrické) mezi astrocyty (vykreslené šedě) a neurony. Tyto obrázky dále názorně vyjadřují fakt, že ovlivňování funkce jen tak zvanou zpětnou vazbou je velmi zjednodušeným modelem, pouze částečně vysvětlujícím regulaci neurofyziologických dějů.

Klinická pozorování a doporučení

Charakteristické profily účinků jednotlivých nervových růstových faktorů byly dostatečně popsány v Biotherapeutics 2/2012 (Černý, M.: Neurotrofiny v klinické praxi dětského neurologa). Můžeme se proto pustit tout a coup /najednou, naráz/ do léčby hendikepovaných dětí. Mohli bychom zapojit i vertikální způsob myšlení (zahrnující i onen vývojový aspekt dětského věku, to znamená vývoj onemocnění v čase), místo toho, abychom uvažovali pouze horizontálně, tedy jen a pouze symptomatologicky (zvažovali symptomy, které se manifestují právě nyní).

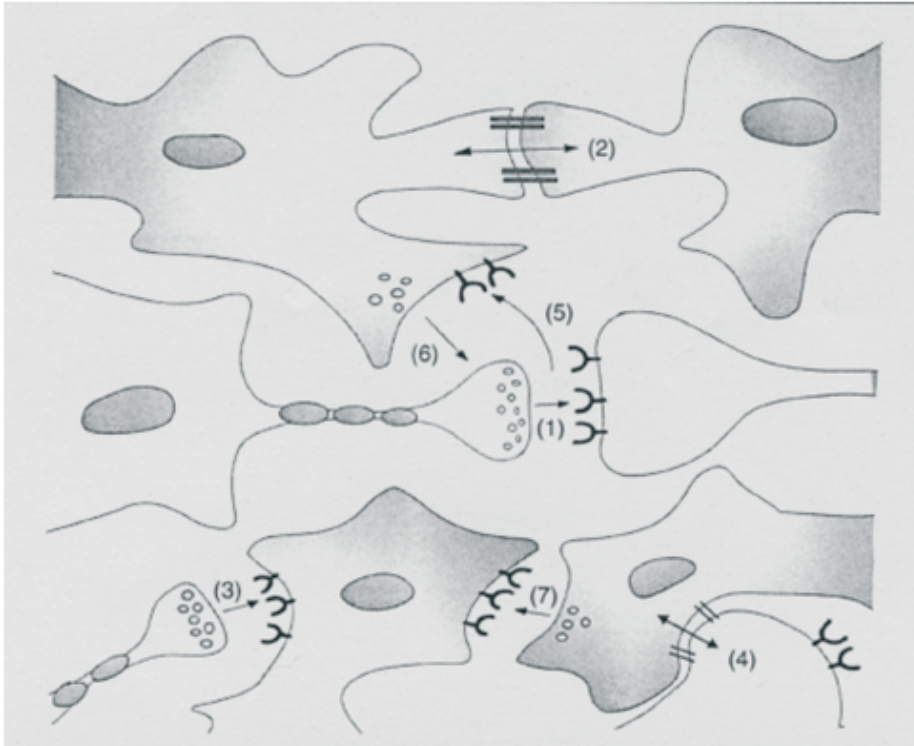
Studie Dr.Hadjiu nám otevírá cestu k preventivní léčbě těch nejmenších dětí.

Obrázek č. 1

léčení bylo eticky správné, můžeme s chutí využít přípravků fyziologické regulační medicíny.

Situace dětského neurologa, ale i dětského lékaře, je usnadněna vývojovým aspektem. Při vědomí toho, že morfologicky (ve vztahu k lokomoci) dozrává centrální nervový systém kolem pátého roku věku (maturací mozečku), a že psychika je formována vnitřními a zevními faktory i nadále. Šance k ovlivnění

Obrázek č. 2

(Více o funkčních vztazích mezi neurony a glií in Kovářů+Kovářů: *Základy neuroimunomodulace*, Galén 2005, str. 75-78)

Význam BDNF u perinatální hypoxicko-ischemické encefalopatie:

U těžkých PHIE jsou procesy neurogeneze dekompenzované a kortikální neurony nejsou chráněné před destrukcí. Nízká hladina BDNF nestačí k udržení procesů neurotroficity a neuroregenerace. Nízká hladina BDNF v séru novorozenců (pod 720pg/ml) s PHIE představuje objektivní kritérium v prognóze výskytu neuropsychických a motorických postižení.

Případy s otevřeným koncem...

Přestože ještě dlouho nebudeme mít možnost vyšetřovat hladinu BDNF v séru u novorozenců, co by marker prognózy PMV(psychomotorický vývoj), můžeme u dětí s možným neurologickým postižením přistoupit k preventivní léčbě. K hlavním úkolům pediatra a dětského neurologa v této věkové skupině patří ohodnocení psychomotorického vývoje v rozšířeném slova smyslu. Skutečně, již od narození můžeme sledovat dítě jako jedince, plně zapojeného do kontaktu s námi. Proto v neurologické hantýrce používané pojmy typu: centrální tonusová porucha, centrální koordinační porucha, prostá psychomotorická retardace a další, představují jen zkratkovité ohodnocení dítěte v nerovnováze.

Léčebná strategie upřednostňuje BDNF.

Tento nervový růstový faktor je- aktuálně-klinickými studie nejčastěji hodnocený, s opakovaně prokazatelným pozitivním účinkem na vývoj nevyzrálých neuronů.

Terapeutický protokol:

Guna-BDNF podle věku dítěte, v rozmezí 2x denně 3 kapky (kojenec)- 2x denně 5 kapek (batole) dlouhodobě

Poznámka: Neurotrofiny jsou v nanodávce 10pg/1ml (10 kapek 30% alkoholu odpovídá cca 0,08g alkoholu!!!)

Specifické vývojové poruchy školních dovedností

Ta onemocnění nebo dysfunkce, které jsou svým charakterem situovány na mezioborovém pomezí, se stávají velmi zajímavými i pro hledání dalších terapeutických strategií. Úhel pohledu na jejich řešení totiž není vymezen jednostranným (zúženým) názorem pouze jednoho odborníka v dané problematice. Proto je možné i hlubší zamyšlení a skutečně syntetizující pohled na obtíže nemocného.

Specifické vývojové poruchy školních dovedností nepochybně patří k těmto obtížím.

Dyslexie, dysgrafie, dyskalkulie, specifická vývojová porucha motorické funkce (syndrom neobratného dítěte) představují variaci různých nedovedností, které jsou vyjádřeny s různou intenzitou u konkrétního dítěte a nejsou striktně vymezenou nosologickou jednotkou.

Klasický léčebný přístup spočívá v užívání nootropních psychofarmak a v návratu dovedností zařazením speciálních výukových metod, mnohdy ve speciálních výukových kolektivech.

Jedním z možných léčebných přístupů, jak rozšířit terapeutickou strategii, je zařadit do léčby nervové růstové faktory v nanokonzentracích. Některé děti totiž reagují na užívání nootropik poruchami spánku a zvýšenou agilitou, k čemuž při užívání aktivovaných nízkých dávek nervových růstových faktorů nedochází.

Terapeutický protokol:

Guna-Awareness

Jednotlivé složky přípravku (obsahuje mj. BDNF, NT3 a NT4) se podílejí na metabolické podpoře funkcí, zlepšení funkcí kognitivních, zlepšení sociálních vztahů a mají antidegenerativní účinek na CNS.

Dávkování je třeba přizpůsobit věku dítěte a pohybuje se v rozmezí 2-3xdenně 5-10 kapek.

Guna-Cell

Jednotlivé složky přípravku přispívají ke stimulaci buněčné respirace nervových buněk posílením jejich energetického metabolismu, mají katalytický účinek na funkce enzymů a účinek antidegenerativní. Dávkování je třeba přizpůsobit věku dítěte a pohybuje se v rozmezí 2-3xdenně 5-10 kapek.

Případ na psychologicko-neurologickém pomezí

Maminku provází devítiletý chlapec, který je hodnocen psychologem jako dítě s dysgrafií, dysortografií, oslabenou koncentrací, zvýšenou unavitelností a nepozorností ve škole. Převažují tedy dysfunkce nad zcela vyjádřeným ADHD syndromem.

Od 4 let navštěvuje logopedii, od 8 let kineziologii, poslední měsíce před konzultací EEG biofeedback. Posuny ve smyslu zlepšení jednotlivých činností jsou jen částečné, jednoznačná progrese chybí.

Foniatricky vyšetřen s normálním nálezem.

Neurologicky vyšetřen: stejná diagnóza, EEG graf lehce labilní, doporučeny MagneB₆ tablety.

V rámci konzultace doplněny údaje o prosté psychomotorické retardaci od narození, enuretických obtížích, které ustoupily, opakovaně prodělaných hnisavých tonzilitidách (2/3 tonzilektomie). Adenotomie provedena v 8 letech věku ke zlepšení artikulace.

Časová osa terapie:

Guna-BDNF ráno a večer 10 kapek po dobu 2 měsíců

Guna-Cell ráno a večer 10 kapek po dobu 2 měsíců následně

Guna-Awareness ráno a večer 10 kapek po dobu 2 měsíců

Klinicky ustoupila částečně hyperaktivita, významně psychastenie.

Dle logopedie došlo ke zlepšení řeči, lépe spolupracuje. Podle vyjádření matky je doma klidnější, úkoly plní bez reptání, snáší i opravu řeči (dříve byl agresivní).

Podstatným se jeví posol v jednotlivých aspektech vývojové poruchy, k němuž v rámci mnohaměsíční dosavadní léčby (kineziologie, biofeedback, logopedie) nedocházelo.

Poruchy chování a emocí

Profesor Grant z university v Edinburghu prezentuje výsledky svého výzkumu v tom smyslu, že geny, zodpovědné za rozvoj mentálních schopností, mohou vyvolávat expresi různých mozkových poruch. Vyšší inteligenci a komplexní chování totiž provází zvýšený výskyt duševních poruch. Pokud dojde k poškození těchto genů, ovlivní to i související mentální funkce. Můžeme proto považovat inteligenci za duševní poruchu zrozenou před půl miliardou let?

ADHD syndrom

(Attention Deficit and Hyperactivity Disorder) patří mezi neurovývojové poruchy. Dřívější označení (hyperaktivní syndrom, lehká mozková dysfunkce) se v současnosti používají zřídka. Příčinou tohoto onemocnění je neurovývojové opoždění s odchylkou maturací CNS a dysregulací na

úrovni neurotransmiterových systémů (noradrenergického a dopaminergního) podmíněné z 80% geneticky. Významnou roli v etiologii syndromu sehraává rovněž perinatální patologie, trauma prefrontální oblasti mozku atp. Symptomy onemocnění se projevují od nejtělejšího dětství. V školním věku 3–7 % dětí vykazuje symptomy charakteristické pro ADHD syndrom, u chlapců je až 6krát častější.

K typickým příznakům patří deficit pozornosti, impulzivnost, hyperreaktivita, zvýšený řečový projev. Současně je možné pozorovat přítomnost dyslexie, dysgrafie, dysortografie, dyskalkulie. Nejvíce stížností je na vyrušování, děti mají špatné výsledky, které jsou v rozporu s jejich dobrým intelektem. Impulzivita a „podivnosti“ chování jsou hodnoceny jako „nevychovanost“ a jsou zdrojem sociálního odmítání.

Magnetická rezonance někdy prokazuje zmenšený objem mozku, mozečku, bazálních ganglií a corpus callosum.

Kromě stanovení psychoterapeuticko-sociálního programu je možné doporučit i vhodnou farmakoterapii. Do roku 2003 byly léky první volby psychostimulancia (např. Ritalin, zvyšující hladinu dopaminu a noradrenalinu), v současnosti existuje jediný přípravek, který má schválenou indikaci pro ADHD syndrom. Atomoxetin je centrální sympatomimetikum působící s vysokou afinitou a selektivitou inhibicí zpětného vychytávání noradrenalinu blokadou presynaptického noradrenalinového transportéru. Zmírnění symptomů hyperkinetické poruchy lze u dětí očekávat za 1–2 týdny od zahájení léčby. Uvedený lék je schválen k užívání od 6 let věku dítěte. Vzhledem k tomu, že uvedeným syndromem trpí děti od raného dětství, je nanejvýš vhodné využít i jiné terapeutické strategie, využívající ke zlepšení roztěkanosti a nesoustředěnosti aktivovaných nízkých dávek nervových růstových faktorů doplněných o další složky. Kromě metabolické podpory funkcí CNS a anti-degenerativního účinku je tak možné podpořit zlepšení kognitivních funkcí a sociálních vztahů.

Terapeutický protokol:

Guna-Awareness

Dávkování je třeba přizpůsobit věku dítěte a pohybuje se v rozmezí 2-3x denně 5-10 kapek

Guna-Cell

Dávkování je třeba přizpůsobit věku dítěte a pohybuje se v rozmezí 2-3x denně 5-10 kapek

Poznámka: V předškolním věku je vhodné začít nejprve s užíváním Guna-BDNF pro jeho významnou roli, kterou sehraává při maturaci CNS.

Případ chlapce v předškolním věku s neklidným a úzkostným tatínkem

Už skutečnost, že do ordinace doprovází pětiletého chlapce tatínek (maminka není ani v čekárně) je drobným upozorněním na situaci v rodině. Tatínek, který zřejmě geneticky předal synovi ony vzorce chování, které zjednodušeně zařazujeme pod ADHD syndrom, chlapce nejen doprovází, ale chce ho i chránit (možná i nevědomě). První navázání komunikace musí být proto velmi obezřetné a nezbytně další konzultace se musí bezpodmínečně uskutečnit s oběma rodiči.

Pro kojenecký věk dítěte byl charakteristický nepravidelný rytmus spánku a bdění, požadavky ke krmení ze strany dítěte rovněž v nepravidelných intervalech a častý doprovodný pláč. V batolecím věku nevyrovnaný psychomotorický vývoj (dříve mluvil, později nastoupila jistá bipedální lokomoce). V ordinaci je chlapec stále „na pochodu“, vyžaduje neustálou pozornost, má sklon k podrážděnosti, neposlušnosti a změnám nálady.

Byl vyšetřen neurologicky (labilní EEG) a psychologicky (verifikovaná diagnóza a realizován pohovor s rodiči i učitelkou MŠ).

Časová osa terapie:

GUNA-BDNF 2x denně 5 kapek po dobu dvou měsíců následně

GUNA-Awareness stejné dávkování po dobu 2 měsíců

Literatura:

Kovářů, H., Kovářů, F.: *Základy neuroimunomodulace*. Praha, Galén 2005.

Fišar, Z. a kol.: *Vybrané kapitoly z biologické psychiatrie*. Praha, Grada 2009.

Ferenčík, M., Rovenský, J., Matka, V., Utěšený, J.: *Ilustrovaný slovník imunologie a alergologie*.

Hadiu, S.: *The role of the neurotrophic factor BDNF in perinatal hypoxic-ischemic encephalopathy* (Department of Neuropediatrics, Republic of Moldova)

Jungluth, S. et al.: *Co-ordination of early neural tube development by BDNF/Trk-B* (Department of Developmental Neurobiology, United Medical and Dental School, Guy's Hospital, London, UK.)

Mangialasche, F., Solomon, A., Winblad, B. et al.: *Alzheimer's disease: clinical trials and drug development*. *Lancet Neurol* 2010; 9: 702–716.

Angelucci, F., Caltagirone, C., Spalletta, G., Bossù, P.: *Nerve growth factor and Alzheimer's disease: Where do we stand today and where should we go?* In: *Nerve growth factor, New research*, 2008.

Voermans N.C. *High frequency of neuropathic pain in Ehlers-Danlos syndrome: An association with axonal polyneuropathy and compression neuropathy?* *Journal of Pain and Symptom Management* 2011; 41(5):4-6

Raboch, J., Jiráček, R., Paclt, J.: *Psychofarmakologie pro praxi*, Triton 2007.

Raboch, J., Pavlovský, P. et al.: *Klinický psychiatrie v denní praxi*, Galén 2008.

... a esence z knih Marcela Prousta a Umberta Eca

Po 4 měsících užívání konstatuje neurolog i psycholog zlepšení (doba udržení pozornosti, ovlivnění hyperaktivity, zmírnění impulzivnosti). S rodiči pozorujeme, že k prvním náznakům zlepšení dochází již po čtrnácti dnech užívání BDNF. Přesto rodičům opětovně připomínám, že jisté dysfunkční projevy přetrvávají u 80 % dětí v adolescenci. A jak je vidět na neklidném a úzkostném tatínkovi, přelévají se rovněž do dospělosti.

Emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství

Zvýraznění emočních výkyvů, typických pro dětský věk, může vyústit v separační úzkostnou poruchu, fobickou úzkostnou poruchu, sociální úzkostnou poruchu nebo poruchu sourozenecké rivality. Etiologické faktory jsou dědičné, ale významný vliv mají také rodinné vztahy a výchovné přístupy. Matky dětí se separační úzkostnou poruchou byly v dětství rovněž častěji úzkostné a jsou na děti zvýšeně fixovány. V terapii se užívají psychoterapeutické techniky, anxiolytika a nízké dávky antidepressiv. Přítom látky typu SSRI mohou u dětí s emočními poruchami navodit tzv. behaviorální toxicitu, manifestující se emoční labilitou, instabilitou, agresivními projevy a afektivními rapty. Použití nanodávek serotoninu a tryptofanu je pro nízký věk postižených dětí výhodné pro absenci vedlejších účinků.

V odborné literatuře se stále častěji setkáváme s některými módními pojmy (snad v dobrém slova smyslu).

Behaviorální toxicita

V důsledku užívání látek typu SSRI se začínají v chování dospělých i dětí objevovat prvky agresivity, afektivní rapty, iritabilita a emoční labilita.

Behaviorální inhibice-plachost

Neinhibované děti se dobře adaptují v cizím prostředí a mají bezpečný vztah k matce v útlém dětství. Jejich biologické markery jsou normální.

U inhibovaného dítěte pozorujeme dilataci zornic, zvýšenou tenzi v oblasti laryngu, zvýšenou tepovou frekvenci a v rámci výzkumu konstatovanou zvýšenou hladinu kortisolu ve slinách a katecholaminů v moči.

Pro dětský věk je specifická zvýšená vegetativní a emoční dráždivost se snadnou generalizací. Úzkostné stavy děti komunikují navenek formou bolestí břicha, ranním zvracením, tenzními bolestmi hlavy, pocitu na omdlení a zvýšenou teplotou. Trpí poruchami spánku a „nočními můrami“.

Případ dítěte s „nevysvětlitelnými“ bolestmi břicha

Čtyřletá dívka, kterou přivádí k vyšetření overprotektivní matka, trpí bolestmi břicha (uvádí, že všude) a hlavičky (ukazuje na celou hlavu). Často maminka v průběhu obtíží zjistí subfebrilie, dítě bývá nápadně bledé, někdy s návaly na zvracení. Noční spánek občas naruší popůlnocní typický paroxysmus. Holčička se bojí tmy, nechce chodit sama spát, což vyústilo v rituál, kdy matka uléhá s ní, dokud neusne. V průběhu konzultace vystupuje do popředí nejcennější výpověď, a sice gradace obtíží v nedělním odpoledni a v průběhu nedělní noci. Ke zhoršení tedy dochází v rámci anticipované separace před umístěním dítěte do MŠ, po dvou celých dnech strávených s rodiči (separační úzkostná porucha dominuje zejména v předškolním věku dítěte).

Časová osa terapie:

GUNA-BDNF 2x denně 5 kapek po dobu nejméně dvou měsíců
současně

GUNA-Mood 2x denně 5 kapek do zlepšení stavu

BDNF podněcuje maturaci centrálního nervového systému.

Mood obsahuje kromě serotoninu a jeho prekurzorů i další komponenty (Ignatia, Lachesis, Phosphoricum acidum...) přispívající jak ke stabilizaci vegetativního nervového systému, tak k potenciaci účinku serotoninu a jeho prekurzorů.

Terapeutický efekt se dostavil do týdne a lze ho přičíst zejména přípravku Guna-Mood. V jeho užívání je vhodné pokračovat ještě dalších 14 dní po zmírnění obtíží. Guna-BDNF doporučujeme k delšímu užívání. Dlouhodobější stimulace CNS tímto přípravkem ovlivní fragilitu centrálního nervového systému. V rámci citlivého pohovoru s maminkou je vhodné se pokusit ovlivnit onen přehnaně pečovatelský a úzkostný přístup k dítěti (podařilo se).

Obecné dávkovací schéma

Shora uváděná dávkovací schémata vycházejí ze zkušeností autora článku. Nicméně je vhodné připomenout i obecné dávkovací schéma, které je možné dále přizpůsobovat věku dítěte (například v kojeneckém věku), jeho váze a zejména jeho reaktivitě na daný přípravek.

Obecné dávkovací schéma kapky

Dospělí a děti starší 12 let 20 kapek do malého množství vody, 2x denně

Děti 6-12 let 10 kapek do malého množství vody, 2x denně

Děti mladší 6 let 5 kapek do malého množství vody, 2x denně

Poznámka: u kojenců je možné kapky nakapat do 5ml injekční stříkačky s vodou, obsah protřepat a následně aplikovat do úst dítěte.

Závěrem-optimisticky

Od okamžiku, kdy přibližně před 60 lety Rita Levy-Motalciniová (nositelka Nobelovy ceny za fyziologii a lékařství) seznámila odbornou veřejnost s existencí a účinky specifického nervového růstového faktoru (NGF-nerve growth factor), začala vědecká honička-přetahovaná. Jakým způsobem přejít od experimentálních pokusů k využití jejich léčebného potenciálu v klinice? Tak v devadesátých letech minulého století narazilo zvažování umístění fetální hippokampální tkáně k bazi mozku frontálního laloku na etický problém. Je možné využít autologních fibroblastů z kožní biopsie (geneticky upravených k produkci NGF) nebo se snažit vyvinout nízkomolekulární látku, pronikající přes BBB (blood brain barrier) a stimulující následně neurony ke tvorbě nervových růstových faktorů?

Pro komplexnost celé problematiky jsme pouze nakročili ke klinickému užití nervových růstových faktorů, ale pokračujeme po malých krůčcích.

Klinické zkušenosti s aplikací nanodávek nervových růstových faktorů dětem s neurologickým hendikepem (u onemocnění bez těžké strukturální patologie) ozřejmují pozitivní terapeutické výsledky. Jedná se o typ léčby směřující ke stejnému cíli, využívající stejných komunikačních molekul a opírající se o prohlubující se znalosti vědeckého výzkumu tak fascinujícího molekulárního světa...za podmínky, že tím nejpodstatnějším zůstává pohled do očí dítěte.